

Súhrnný pohľad na nezamestnanosť v Slovenskej republike

Eduard MIKELKA*

1. Vekové, kvalifikačné a regionálne dimenzie nezamestnanosti

Nezamestnanosť na Slovensku možno z hľadiska jej vekovej štruktúry charakterizovať nasledujúcim spôsobom (pozri tab. 1):

- Najvýznamnejší fenomén predstavuje *nezamestnanosť mladých ľudí* vo vekovej kategórii 15–24 rokov. Táto veková skupina tvorí 36 % z celkového rozsahu nezamestnanosti, t. j. 154,9 tis. osôb.

- Druhú najvýraznejšiu kategóriu nezamestnaných predstavujú nezamestnaní vo vekovej kategórii 35–45 rokov, pričom u žien je to predovšetkým veková kategória 30–34 rokov a u mužov veková kategória 40–44 rokov.

- Nezamestnaní v kategórii 50 rokov a viac tvoria relatívne najnižší podiel z celkového podielu nezamestnaných, pričom v porovnaní so štátmi Európskej únie je tento podiel nižší.

Dôležitým ukazovateľom vývoja nezamestnanosti však nie je len celkový rozsah nezamestnanosti, ale predovšetkým *dlhodobosť nezamestnanosti*. Dlhodobí nezamestnaní v súčasnosti predstavujú 39–40 % z celkového počtu nezamestnaných, pričom najvyšší je počet nezamestnaných dlhšie ako dva roky.

Tabuľka 1

Miera nezamestnanosti podľa vekových skupín (3. štvrťrok 1999)

Ukazovateľ	Počet nezamestnaných v tis.			% z celkového počtu nezamestnaných		
Spolu	430.3					
v tom						
15–19-roční	68.9	154.9		16.2	36.1	
19–24-roční	86.0		214.0	19.9		49.7
25–29-roční	59.1	109.2		13.7		
30–34-roční	50.1			11.6		
35–39-roční	49.0			11.4		
40–44-roční	44.6			10.4		
45–49-roční	37.5		216.2	8.7		50.3
50–54-roční	23.3			5.4		
55–59-roční	9.9			2.3		
60–64-roční	0.8			0.2		
65-roční a starší	1.0			0.2		

Prameň: Výsledky výberového zisťovania pracovných síl za 3. štvrťrok 1999, Štatistický úrad SR; vlastné prepočty.

* doc. Ing. Eduard MIKELKA, PhD., Ústav slovenskej a svetovej ekonomiky SAV, Šancová 56, 811 05 Bratislava 1

Najväčšie problémy so zamestnávaním mali v rokoch 1991–1995 hlavne *ne-kvalifikovaní pracovníci*. Po roku 1996 sa väčšie problémy so zamestnanosťou objavili aj u kvalifikovaných pracovníkov. Až 34,7 % aktívneho obyvateľstva so základným vzdelaním sú nezamestnaní. Najnižšie podiely na nezamestnanosti vykazujú dve kategórie: s vyšším odborným vzdelaním 3,5 % a s vysokoškolským vzdelaním 5,4 %.

S rastom nezamestnanosti dochádza k výraznému *prehlbovaniu regionálnych diferencii* v miere nezamestnanosti. V roku 1999 už bola veľmi vysoká nielen celková nezamestnanosť, ale došlo najmä k jej výraznej diferenciacii medzi jednotlivými okresmi.

Problémom slovenskej ekonomiky sa stala situácia, v ktorej dochádza k zániku stoviek a tisícok pracovných miest, ale nedochádza k tvorbe nových pracovných miest. Výsledkom toho potom bol celkový plošný nárast nezamestnanosti až na viac ako pol milióna osôb a výrazné zvýšenie podielu dlhodobo nezamestnaných až na 40 %.

Hlavnú úlohu zohráva situácia podnikovej sféry. Ak predtým uvoľňovanie pracovníkov bolo charakteristické skôr pre niektoré odvetvia – poľnohospodárstvo a priemysel, od rokov 1998 a 1999 sme svedkami plošného uvoľňovania pracovných síl zo všetkých odvetví ekonomiky a zo všetkých typov veľkostných štruktúr podnikov. Dochádza teda k uvoľňovaniu pracovníkov nielen z veľkých podnikov, ale postupne aj k zániku malých a stredných podnikov so všetkými z toho vyplývajúcimi dôsledkami na zamestnanosť.

Kľúčovou otázkou sa stáva globálna nezamestnanosť – celkový prebytok pracovných síl vo väzbe na súčasný stav a potreby reálnej ekonomiky.

Na jedno voľné pracovné miesto pripadalo v Slovenskej republike v auguste 1999 v priemere 56 uchádzačov, pričom v niektorých krajoch bol tento počet niekoľkonásobne vyšší (Košice 156 evidovaných nezamestnaných na jedno voľné pracovné miesto, Rimavská Sobota 2513 nezamestnaných na jedno voľné pracovné miesto).

Aproximatívne možnosti krátkodobého zníženia nezamestnanosti vidíme v nasledujúcich opatreniach:

- v potrebe integrovať nezamestnaných mladých ľudí vo vekovej kategórii 15–24 rokov do výchovno-vzdelávacej sústavy; ak by dve tretiny z celkového počtu cca 155 tis. osôb bolo vyčlenených zo súčasného počtu nezamestnaných, predstavovalo by to pokles o cca 100 tis. osôb, t. j. nezamestnanosť by tak poklesla zo súčasných 20 % o 4 percentuálne body na 16 %;
- vo zvýšenej podpore poľnohospodárstva v regiónoch s najvyššou mierou nezamestnanosti.

To by mohlo zabezpečovať minimálnu mieru economickej aktivity s pozitívnymi multiplikačnými dôsledkami.

2. Diferenciácia regiónov Slovenskej republiky z hľadiska makroekonomických ukazovateľov

V roku 1996 sa na Slovensku uskutočnili podstatné zmeny v územnom usporiadaní štátnej správy, a to prechodom od modelu *obec – okres – štát* k modelu *obec – okres – kraje (regióny) – štát*. Zvýšil sa počet okresov (z 38 na 79), čím sa znížila ich priemerná veľkosť a vytvorilo sa 8 väčších územných celkov (krajov), za ktoré sa sledujú aj niektoré ukazovatele makroekonomického vývoja.

Disparity v ekonomickom a sociálnom rozvoji medzi súčasnými okresmi, ale aj regiónmi sa od roku 1989 výrazne zväčšili, no ani uvedené zmenené územno-správne usporiadanie z hľadiska riešenia súčasných problémov v regionálnom rozvoji nemalo primeranú účinnosť. Disparity medzi regiónmi Slovenska v základných makroekonomických ukazovateľoch možno vidieť z tabuľky 2.

Tabuľka 2

Podielové a úrovňové makroekonomické ukazovatele podľa regiónov SR v roku 1998

Kraj	Úroveň HDP/obyv. Ø SR = 1,00	Úroveň PH/prac. Ø SR = 1,00	PZI per capita ¹ tis. Sk
Bratislavský	2.95	2.11	54.4
Trnavský	0.89	0.98	7.1
Trenčiansky	0.78	0.75	4.8
Nitriansky	0.68	0.75	4.1
Žilinský	0.70	0.72	1.4
Banskobystrický	0.91	0.89	5.8
Prešovský	0.53	0.65	4.3
Košický	0.82	0.83	1.6
SR	1.00	1.00	9.8

¹ Rok 1997.

Prameň: Regionálne porovnania v Slovenskej republike 1998. Bratislava, Štatistický úrad SR 1999.

Z tabuľky 2 je zrejmé, že pri pomerne rovnomernom regionálnom rozložení obyvateľstva vykazujú sledované ukazovatele dosť značnú regionálnu fluktuáciu a nevyváženosť. Zatiaľ čo Bratislavský región (jadro prihraničného regiónu s Rakúskom) z hľadiska všetkých sledovaných ukazovateľov vysoko prekračuje v pozitívnom zmysle slova priemer SR, väčšina ostatných regiónov sa pohybuje pod týmto priemerom. Súvisí to s celým radom faktorov. Ukazuje sa, že ekonomický a sociálny rozvoj Slovenska v regionálnom priereze bol pred rokom 1989 vyvázenejší, disparity neboli také veľké, ako sú v súčasnosti. Rozpad trhov RVHP, ktoré boli z hľadiska Slovenska aj geograficky blízke, znamenal pre mnohé podniky v regiónoch stredného a východného Slovenska pokles odbytu, výroby a zamestnanosti. Geografický faktor sa podieľal aj na obmedzenejšom informačnom a poznatkovom zázemí medzinárodného podnikania v týchto regiónoch, a to aj prostredníctvom prílevu priamych zahraničných investícií.

Tabuľka 3

Odvetvová štruktúra hrubej pridanej hodnoty podľa krajov Slovenska v roku 1997 (v %)

NACE/kraj	Bratislavský	Trnavský	Trenčiansky	Nitriansky	Žilinský	Banskobystrický	Prešovský	Košický	SR spolu
A	1.3	11.2	4.9	11.6	4.1	6.2	5.3	3.8	5.3
B	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
C	0.4	3.5	2.8	0.1	0.2	0.8	0.3	1.0	1.0
D	16.6	24.3	30.0	20.7	26.1	24.2	22.8	21.4	22.1
E	2.6	9.0	3.2	4.1	3.3	2.5	2.8	5.6	3.9
F	4.5	4.1	7.7	4.7	7.5	4.9	8.6	6.3	5.8
G	26.2	18.1	22.8	26.7	21.8	25.0	18.5	19.7	23.0
H	0.9	0.3	0.5	0.4	0.9	0.6	0.8	0.7	0.7
I	10.6	6.0	5.9	7.2	8.5	8.4	8.8	11.7	8.8
J	15.5	4.6	4.4	5.4	6.1	6.3	6.1	6.1	8.2
K	7.3	3.7	3.8	3.6	3.4	3.7	3.0	6.4	4.9
L	4.2	5.3	5.3	6.1	7.4	7.4	9.4	6.7	6.1
M	3.2	3.4	2.9	4.4	4.4	3.7	4.8	3.7	3.7
N	2.4	3.6	3.0	2.5	3.3	3.8	5.2	3.9	3.3
O	4.2	3.0	2.9	2.6	2.8	2.6	3.6	2.8	3.2
P	0.1	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.1	0.0

Legenda: A – poľnohospodárstvo, poľovníctvo a lesné hospodárstvo, B – rybolov, chov rýb, C – ťažba nerastných surovín, D – priemyselná výroba, E – výroba a rozvoj elektriny, plynu a vody, F – stavebníctvo, G – veľkoobchod a maloobchod, oprava motorových vozidiel, motocyklov a spotrebného tovaru, H – hotely a reštaurácie, I – doprava, skladovanie a spoje, J – peňažníctvo a poisťovníctvo, K – nehnuteľnosti, prenajímanie a obchodné služby, výskum a vývoj, L – verejná správa a obrana, povinné sociálne zabezpečenie, M – školstvo, N – zdravotníctvo a sociálne starostlivosť, O – ostatné verejné, sociálne a osobné služby, P – súkromné domácnosti s domácim personálom.

Prameň: Regionálne porovnania v Slovenskej republike. Bratislava, Štatistický úrad SR 1999.

Významnou príčinou regionálnych ekonomických disparít je však aj rozdielna štruktúra ekonomiky regiónov. Vzhľadom na to, že trhové služby majú vo všeobecnosti relatívne najvyššiu mieru hrubej pridanej hodnoty, ekonomická úroveň regiónov významne koreluje práve s podielom týchto služieb v ich ekonomike. Prehľad o odvetvovej štruktúre hrubej pridanej hodnoty sme uviedli v tabuľke 3.

Z údajov tejto tabuľky vidno, že nižší podiel najmä výkonov obchodu, peňažníctva, aktivít v oblasti nehnuteľností a obchodných služieb a ostatných verejných a sociálnych služieb oproti priemeru za SR zaznamenávajú v podstate všetky ostatné regióny okrem Bratislavského.

2.1 Regionálna dimenzia trhu práce

Základný ponukový faktor trhu práce – počet obyvateľov – je pomerne rovnomerne rozložený do jednotlivých regiónov. Miera aktivity, zamestnanosť a miera nezamestnanosti sa však medzi regiónmi SR líšia, ako to ukazuje tabuľka 4.

Tabuľka 4

Podielové a úrovňové ukazovatele trhu práce podľa regiónov SR v roku 1998

Kraj	Podiel obyvateľov v %	Miera ekonomickej aktivity v %	Podiel počtu zamestnaných v %	Miera nezamestnanosti v %
Bratislavský	11.8	65.6	26.7	5.1
Trnavský	10.2	59.0	7.7	12.5
Trenčiansky	11.3	60.8	10.7	10.8
Nitriansky	13.3	56.8	9.8	17.6
Žilinský	12.8	61.9	10.6	14.1
Banskobystrický	12.3	58.1	13.2	19.7
Prešovský	14.5	59.0	9.9	22.1
Košický	14.2	57.6	11.4	20.8
SR	100.0	59.7	100.0	15.6

Prameň: Vybrané údaje o regiónoch v SR. Bratislava, Štatistický úrad SR 1999.

Príčiny súčasných regionálnych disparít spočívajú jednak v rozdielnom demografickom vývoji (vyššia dynamika populácie v regiónoch s nižšími pracovnými príležitosťami), no hlavne v rozdieloch vo vytváraní nových pracovných príležitostí. Najväčšie problémy vznikajú v Prešovskom a Košickom regióne, ale aj v Banskobystrickom a Žilinskom regióne, kde bola minulé zbrojárska výroba takmer úplne utlmená. Podstata týchto problémov je v nízkej výkonnosti niektorých kľúčových podnikov v regiónoch, najmä po strate odbytových trhov RVHP, v nedostatočnej orientácii PZI do týchto regiónov a málo rozvinutom malom a strednom podnikaní, keďže neexistujú možnosti užšej kooperácie s veľkými podnikmi.

Iná situácia je v regiónoch na západnom Slovensku, najmä v Bratislavskom regióne, ktorý tvorí jadro tzv. prihraničného regiónu Rakúska. Žije v ňom 11,5 % obyvateľov Slovenska (678 tis. obyvateľov), z toho 8,4 % priamo v Bratislave.

Svojou vysokou vzdelanosťou a kultúrnou úrovňou tento región poskytuje podmienky a všetky predpoklady pre úzku ekonomickú a inú spoluprácu s najbližším susediacim členom EÚ – Rakúskom a s jeho prihraničným regiónom vrátane Viedne na prospech obidvoch strán.

Tieto podmienky a predpoklady tvorí najmä rozvinutý priemysel, obchod, obchodné služby, školstvo, zdravotníctvo, k dispozícii sú aj peňažné inštitúcie a centrálna verejná správa. Ide zrejme o veľmi podobné (konkurenčné) štruktúry ekonomík slovenského a rakúskeho prihraničného regiónu a v podrobnejších štruktúrach aj o doplnkové ekonomiky, ktoré poskytujú dobrý základ pre prehĺbenie doterajšej spolupráce a kooperácie.

Problém vytvárania adekvátneho počtu nových pracovných miest je do značnej miery opäť podmienený štruktúrou ekonomických aktivít v regiónoch. Hlavne nižší podiel trhových služieb, súvisiaci okrem iného aj s rozvojom malých a stredných podnikov, kde pracovná náročnosť je relatívne vysoká, sa významnou mierou podieľa na nízkej tvorbe nových pracovných miest. Samozrejme, nízka dynamika rozvoja pracovne a kvalifikačne náročných priemyselných výrob v uvedených, nezamestnanosťou najviac postihnutých regiónoch sa tiež veľkou mierou podieľa na nízkej tvorbe nových pracovných miest.

3. Komparatívne výhody a nevýhody ekonomiky Slovenskej republiky vo vzťahu k vysokej miere nezamestnanosti

V celom období 1990–1999 sa slovenská ekonomika vyznačovala vyššou mierou nezamestnanosti v porovnaní s Maďarskom, Poľskom a Českou republikou. V súčasnosti predstavuje miera nezamestnanosti v Poľsku 12,5 %, v Maďarsku 7,1 % a v Českej republike 8,6 %. V Slovenskej republike priemer za rok 1991 bol 18,2 %, ale ku koncu roka 1999 už dosiahol 20,1 %.

Akými vplyvmi sa možno pokúsiť vysvetliť uvedenú skutočnosť?

Po prvé, Maďarsko a Česká republika na rozdiel od Slovenskej republiky nevykazovali v uplynulom období žiadny demografický prírastok obyvateľstva v produktívnom veku. Miera nezamestnanosti v Maďarsku a Českej republike reprezentuje v dominujúcej miere osoby vylúčené z pracovného procesu bez dodatočnej záťaže demografickým prírastkom na strane ponuky práce.

Po druhé, demografický prírastok v Poľsku bol postupne absorbovaný relatívne vysokými tempami rastu HDP v celom tomto období. Prírastok HDP tu mal odlišnú štruktúru ako prírastok HDP v Slovenskej republike. Predovšetkým

je ovplyvnený nižším podielom vývozu a dovozu na HDP (cca 10–20 %). Vývoj rastu HDP ovplyvnený rastom domácej produkcie pozitívne pôsobil na absorpciu pracovných síl.

Oproti tomu slovenská ekonomika sa vyznačuje vysokým stupňom otvorenosti, t. j. vysokým podielom dovozu a vývozu na HDP (50–60 %) Na rozdiel od Poľska, miera rastu HDP nebola ovplyvnená rastovou expanziou domácej ekonomiky (domácou spotrebou alebo vývozom), ale hlavne vysokým rastom dovozu (najmä komplexov strojov a zariadení pre infraštruktúrne projekty, veľké energetické projekty a pod.). Vysoké objemy dovozu technických zariadení prešli štatistickým postupom do investičného majetku a takto ovplyvnili prírastky HDP. Prírastky HDP tohto charakteru však mali neutrálny vplyv na rast zamestnanosti.

Uvedený charakter rastu HDP, v nadväznosti na prebiehajúcu redukciu zamestnanosti a demografický prírastok, vyústil do konca roku 1998 do relatívne vysokej miery nezamestnanosti. Reštriktívna hospodárska politika na obnovenie vnútornej a vonkajšej rovnováhy mala vplyv na pokles rastu HDP a vysoký nárast nezamestnanosti v roku 1999.

Slovensko má relatívne vysokú kvalifikačnú a vzdelanostnú úroveň pracovných síl. Táto úroveň predstavuje komparatívnu výhodu, ktorá však nie je významne kvalitatívne odlišná v porovnaní s Maďarskom a Českou republikou. Komparatívnu nevýhodu má SR vo veľkosti domáceho trhu, ktorý predstavuje 5,3 mil. obyvateľov v porovnaní s Maďarskom a Českou republikou s viac ako 10 mil. obyvateľov a Poľskom s 38 mil. obyvateľov.

Na ilustráciu komparatívnej výhody možno uviesť Írsko, malý členský štát Európskej únie. Komparatívna výhoda Írska spočíva nielen v tom, že je to členský štát EÚ, s relatívne lacnou pracovnou silou, ale, čo je azda najdôležitejšie, že je to anglicky hovoriaca krajina. Prostredníctvom Írska vstupuje USA a Japonsko formou priamych zahraničných investícií na 370 miliónový trh EÚ a tak obchádza colné a iné ochranné obchodné bariéry EÚ. Spracovateľský priemysel Írska je viac ako 50 % v rukách zahraničného kapitálu a ten predstavuje 80 % vývozu. Írsko v období 90. rokov vykazuje 8 %-né tempá rastu HDP.

Z výsledkov analýzy je možné podmiennečne odvodiť niektoré *komparatívne výhody a nevýhody ekonomiky SR vo vzťahu k nezamestnanosti*:

Komparatívne výhody:

- schopnosť dosahovať vysoké tempá rastu HDP (až vyše 6 %);
- relatívne nízka úroveň priemernej reálnej mzdy a strednodobé spomalenie jej rastu;
- nízka miera ekonomickej aktivity obyvateľstva v poproduktívnom veku;
- relatívne vysoká kvalifikačná a vzdelanostná úroveň pracovných síl.

Komparatívne nevýhody:

- vysoký rast HDP spravidla spojený s výrazným zvyšovaním vnútornej aj vonkajšej nerovnováhy;
- relatívne vysoký pomer priemernej mzdy k priemernému starobnému dôchodku (v priemere 2,8);
- rast počtu obyvateľstva v produktívnom veku (priemerným tempom 0,4 % ročne);
- vysoký počet pracovníkov zo zahraničia (podľa odhadu až 4,5 % pracujúcich) a rast tohto počtu v minulom období;
- výrazný vplyv reštrukturalizácie ekonomiky, resp. vplyv rastu produktivity práce na pokles zamestnanosti.

Zhrnutie

Vplyvom reálneho prírastku ponuky práce, kvantifikovaného na cca 145 tis. osôb, by za nezmenených podmienok (miery ekonomickej aktivity obyvateľstva, a schopnosti národného hospodárstva vytvárať pracovné miesta pre všetkých obyvateľov v produktívnom veku uchádzajúcich sa o prácu a pod.) zamestnanosť bola vzrástla od roku 1989 do roku 1998 na cca 2 649 tis. osôb (2 504 tis. osôb zamestnaných ku koncu roka 1989 plus 145 tis. osôb prírastok ponuky práce v priebehu rokov 1990–1998). V tomto prípade počet 2 646 tis. osôb predstavuje tak hypotetickú ponuku práce, ako aj hypotetický dopyt po práci. Vzhľadom na to, že došlo k poklesu pracovných miest (k poklesu zamestnanosti), kvantifikovanému podľa dvoch zdrojov štatistických údajov o 324, resp. o 456 tis. od roku 1989 do roku 1999, časť ponuky práce sa neumiestnila na pracovných miestach a vznikla nezamestnanosť.

Vynára sa otázka, prečo pri jednoznačnom prírastku ponuky práce (vyplývajúcom z rastu počtu obyvateľstva v produktívnom veku o 305 tis. osôb v období 1989–1998) došlo k absolútnemu zníženiu ponuky práce v roku 1998 v porovnaní s rokom 1989 (ide o rozdiel medzi hypotetickou a skutočnou ponukou práce v príslušných rokoch) v prvom prípade o 173 tis. osôb a v druhom prípade o 152 tis. osôb. Jestvuje len jedno vysvetlenie tohto poklesu ponuky práce, a to odchod časti pracovných síl, resp. potenciálnych zdrojov pracovných síl v produktívnom veku z trhu práce.

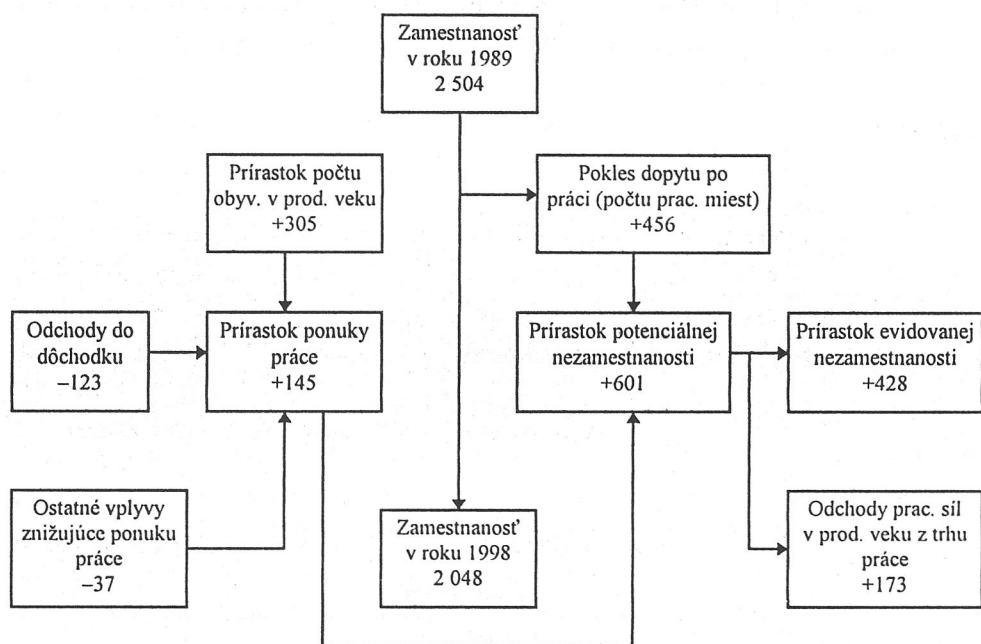
To znamená, že vzrástol počet nepracujúcich žien (i mužov) v produktívnom veku. Ak by k tomuto reálnemu poklesu ponuky práce nebolo došlo, nezamestnanosť by v roku 1998 bola dosiahla 601 tis. osôb podľa evidencie na úradoch práce a 469 tis. nezamestnaných osôb podľa výberového zisťovania pracovných síl (VZPS).

Najvýznamnejším faktorom rastu nezamestnanosti v priebehu transformácie bol teda enormný pokles pracovných miest, a to cca o 456 tis., resp. 324 tis. (podľa VZPS) a až v druhom rade prírastok ponuky práce (vyplývajúci predovšetkým z rastu počtu obyvateľstva v produktívnom veku o 305 tis. osôb) o cca 145 tisíc.

Uvedené vzťahy sú prezentované na obrázku 1.

Obrázok 1

Pohyby na trhu práce v SR (zmeny medzi r. 1989 a 1998 v tis. osôb)

Transformačný proces v období 1990–1999 podporil rast produktivity práce (zhruba za 10 rokov o 20 %) na úkor zamestnanosti. Za uplynulé 10-ročné obdobie sa rast produktivity práce v ekonomike SR dosiahol takmer výlučne na základe úspor práce, t. j. zamestnanosti. Pod vplyvom rastu produktivity práce sa v roku 1999 potreba práce (t. j. zamestnanosti) na vytvorenie takmer rovnakého národného produktu ako v roku 1989 v priebehu sledovaného obdobia 1989–1999 znížila.

Rast importu v komoditách, ktoré pôvodne zabezpečovala domáca výroba, možno v podmienkach rastúcej nezamestnanosti považovať za špecifickú formu dovozu nezamestnanosti.

Zahraničný kapitál umiestnený v Slovenskej republike sa spolupodieľa na vytváraní cca 5 % pracovných miest.

Z porovnania faktorov ovplyvňujúcich mieru nezamestnanosti v Českej republike, v Slovenskej republike, v Poľsku a Maďarsku vyplýva dôležitý vzťah medzi rýchlejším rastom HDP ako produktivity práce. Hrubý domáci produkt rástol rýchlejšie ako produktivita práce v Poľsku a Maďarsku, naopak tempo rastu HDP bolo v období 1990–1999 nižšie než tempo rastu produktivity na Slovensku a v Českej republike.

V stratových nefinančných organizáciách pôsobí v posledných rokoch zhruba 440 tis. pracovníkov. Ich počet v celej ekonomike však bude podstatne vyšší – cca 500 tis. pracovníkov. Ide o podniky hospodáriace v rokoch 1996–1998 s priemernou 15–16 %-nou zápornou rentabilitou. Rozsah strát, ktorý od roku 1993 v danom rezorte ekonomiky vznikol, ku koncu roka 1998 dosiahol 300 mld Sk.

Pri existujúcom počte stratových podnikov je proces ich reštrukturalizácie z hľadiska miery nezamestnanosti mimoriadne rizikový. Aj pri najprecíznejšie vypracovanom postupe pri reštrukturalizácii podnikovej sféry, úbytok zamestnanosti vzrastie (a nezamestnanosť by mohla dosiahnuť až okolo 1 mil. osôb).

Zvýšenie tempa rastu HDP o 1 % vyvoláva zvýšenie rastu zamestnanosti o 0,187 %. V rokoch 1993–1999 rástol HDP v s. c. tempom 5,2 %, čo pôsobilo na rast zamestnanosti tempom rastu 0,97 %. Ďalšie faktory však pôsobili opačným smerom, takže zamestnanosť v uvedenom období klesala.

Vzdelanostná úroveň pracovných síl SR zodpovedá 86,7 % úrovne malých hospodársky vyspelých krajín, zatiaľ čo v úrovni ostatných faktorov dosahuje SR v porovnaní s nimi iba 37 %.

Pri súčasnej vzdelanostnej štruktúre obyvateľstva SR by v roku 1996 hodnota HDP na obyvateľa, vyjadrená v parite kúpnej sily, mala byť 17 472 USD. V skutočnosti to bolo iba 8 003 USD, t. j. 45,8 %. Iba orientáciou na kvalifikovanejšiu pracovnú silu a zvyšovaním vzdelanostnej úrovne obyvateľstva sa môže zvýšiť konkurenčná schopnosť domácej výroby SR a zabezpečiť ekonomický rast potrebný na zníženie nezamestnanosti. Značne menší podiel vysokoškolsky vzdelaných pracovníkov v SR (13 %) v porovnaní s malými hospodársky vyspelými krajinami (23,4 %) si zasluhuje osobitnú pozornosť.

Najvýraznejší problém predstavuje nezamestnanosť mladých ľudí vo vekovej kategórii 15–24 rokov. Táto veková kategória tvorí 36 % z celkovej nezamestnanosti a predstavuje 154,9 tis. osôb.

Dlhodobou nezamestnaní predstavujú 30–40 % z celkového počtu nezamestnaných, pričom najvyšší je počet nezamestnaných dlhšie ako dva roky.

Dochádza k prehlbovaniu regionálnych diferencií v miere nezamestnanosti. Na jedno pracovné miesto pripadalo na Slovensku v auguste 1999 v priemere 56 uchádzačov (v regióne Košíc 156 a v regióne Rimavská Sobota 2 513 nezamestnaných na jedno voľné pracovné miesto).

Zmeny v štruktúre zamestnanosti SR prebiehali podstatne pomalšie ako zmeny v štruktúre pridanej hodnoty. Prispôbenie počtu pracovníkov k výkonnosti podnikov bolo jedným z najslabších stránok procesu adaptácie. Časť uvoľňovaných pracovníkov neprešla z primárneho a sekundárneho sektora do terciárneho, ale zaradila sa medzi nezamestnaných. Podpora štruktúrnych zmien v ekonomike SR sa teda bude musieť stať kľúčovou úlohou v hospodárskej politike ešte pred vstupom do Európskej únie.

Došlo 7. 8. 2000

Literatúra

- [1] Analýza komparatívnych výhod a nevýhod ekonomiky SR vo vzťahu k vysokej miere nezamestnanosti (Analýza vplyvu jednotlivých faktorov na vývoj zamestnanosti a nezamestnanosti). [Expertízne štúdie, č. 34.] Bratislava, Ústav slovenskej a svetovej ekonomiky SAV, marec 2000.
- [2] Analýza politík krajín Európskej únie, Českej republiky, Maďarska a Poľska zameraných na tvorbu pracovných miest. [Expertízne štúdie, č. 36.] Bratislava, Ústav slovenskej a svetovej ekonomiky SAV, máj 2000.
- [3] Intensification of East–West Relations in the Process of EU Enlargement: The Case of Austria/Slovak Republic. Joint Report of the Vienna Institute for International Economic Studies (WIIW) and the Institute of Slovak and World Economics, Bratislava, commissioned by the Austrian and Slovak governments. Vienna – Bratislava, apríl 2000.
- [4] Strednodobá koncepcia hospodárskeho a sociálneho rozvoja Slovenskej republiky (strednodobé priority hospodárskej politiky Slovenska). Bratislava 1999.
- [5] OKÁLI, I. – GABRIELOVÁ, H. – HLAVATÝ, E. – MORVAY, K. – OTRATA, R.: Economic Development of Slovakia in 1999 (Study Prepared on Behalf of the United Nations Economic Commission in Europe). *Ekonomický časopis/Journal of Economics*, 48, 2000, č. 2.
- [6] SCHMÖGNEROVÁ, B. (ed.): Trh práce v Slovenskej republike. [Expertízna štúdia.] Bratislava, Ekonomický ústav SAV a Friedrich Ebert Stiftung e. V., zastúpenie v SR, apríl 1993.
- [7] JURÍČKOVÁ, V. – MIKELKA, E. (eds.): Štruktúra trhu práce v Slovenskej republike. [Expertízna štúdia.] Bratislava, Ekonomický ústav SAV a Friedrich Ebert Stiftung e. V., zastúpenie v SR, jún 1994.
- [8] Developments In and Structural Features of the Euro Area Labour Markets. *ECB Monthly Bulletin*, máj 2000, s. 57–74.
- [9] TOBIN, J.: Inflation and Unemployment. *American Economic Review*, 62, máj 1972, s. 1–26.
- [10] BLANCHARD, O.: *Macroeconomics*. New York, Prentice-Hall 1997.
- [11] PALLEY, T. I.: The Structural Unemployment Policy Trap: How the NAIRU Can Mislead Policymakers. *New Economy*, jún 1999, s. 79–83.
- [12] STIGLITZ, J.: Theories of Wage Rigidity. In: Butkiewicz, J. Z. – Koford, K. J. – Miller, J. B. (eds.): *Keynes Economic Legacy: Contemporary Economic Theories*. New York, Praeger Publishers 1986.

AN OVERVIEW ON UNEMPLOYMENT IN THE SLOVAK REPUBLIC

Eduard MIKELKA

The rate of economic activity of the population in the Slovak Republic declined from the year 1989 by 4.1 % and at present (1999), in paradox, shows a value that is identical with the European Union average as a whole (59.4 %). Despite of this aggregate match the scope and character of unemployment in the SR is very specific from the point of view of age, skills and regional dimensions.

Unemployment in Slovakia by the age structure can be characterized mainly by the following disparities:

- the most important phenomenon is the *young people unemployment* within the age category of 15–24 years; this age group represents 36 % of a total unemployment, i. e. 154.9 thousand of persons;
- the second very important category of unemployed is represented by the unemployed in the age category of 35–45 years, while for women it means mostly the age category of 30–34 years, and with men the age category of 40–44 years;
- unemployed in the category of 50 and more years form a relatively lowest share out of the total number of the unemployed, while in comparison with the European Union countries this share is less.

An important indicator of the unemployment development is, however, not only a total scope of unemployment, but mainly the *long-term of the unemployment*. At present the group of long-term unemployed represents 39–40 % of the total number of the unemployed, while the highest number of the unemployed are found among people who are more that two years jobless.

From the aspect of qualification the biggest problems to find job in 1991–1995 related especially to *unskilled workers*. After 1996 more problems to find a job appeared also with skilled workers as well. As much as 34.7 % of active population with a basic education are unemployed. The lowest participation on a total unemployment was recorded in the following two categories of people: with high school and vocational school graduate 3.5 % and with university graduates 5.4 %.

In 1999, a further acceleration of the rather high rate of unemployment at an aggregate level caused deeper regional differences in the rate of unemployment. The most extreme reflection of these long lasting rigid differences is the following comparison: while in the Slovak Republic in August 1999 there were 56 applicants for 1 work place, in some other districts the figures were much worth (in Košice 156 registered unemployed per 1 work place, in Rimavská Sobota 2513 unemployed per 1 work place).

Both the external and internal imbalance of the Slovak economy called by the need for more radical measures at the company sphere and banking sector for restructuring even more underlined the chronic latency of labour market problems in Slovakia, and

further reduced any real chances for success of the current institutional-and-allocation structure of the active element of the employment policy.

The problem of the Slovak economy is the permanent situation where hundreds and thousands of work places cease to exist, but new work places are not generated. As a result of that we face a flat increase in the unemployment up to more than half a million persons and dramatic increase of the shale of long-term unemployed up to 40 %.

A decisive role is played by the situation on a company level. If previously, the lay-off were typical for some sphere of the economy – agriculture and industry, since 1998 and 1999 we are can see flat lay-off of work force from all branches of the economy and from all types of company size structures. Work force is released not only from large companies, but in addition small and medium size companies cease to exist having impact on the employment.

Global unemployment is a key issue, i. e. the total surplus of the work force in association with the current status and needs of the real economy.

In this connection it should be reminded that in contrary to other Vissegrád group countries, a considerably high dynamism of the economic growth in the SR during 1994–1998 (6 % in average) had a unique neutral, if not *ex post* negative impact on the scope of employment at the aggregate national economy level. The high imports-and-technology demand of that growth linked to the concentrate character of production structures of exports-ready segment of the Slovak economy, not only gradually hit the ceiling of the sustainable deficit payment balance current account, but quite logically, regarding the labour saving character of those modernizing investments, could not – *per se*, as well as due to underdeveloped segment of finalizing productions – more evidently contribute to a significant absorption of the increasing structural unemployment. During the whole period of 1990–1999 the Slovak economy was typical by a higher rate of unemployment to compare Hungary, Poland and the Czech Republic. At present, the rate of unemployment in Poland is 12.5 %, in Hungary 7.1 % and in the Czech Republic 8.6 %. In the Slovak Republic the 1991 average unemployment accounted for 18.2 %, but through the end of 1999 it reached 20.1 %.

From the results of this analysis and from other articles included in the mono-thematic issue of the *Ekonomický časopis / Journal of Economics* we can conditionally derive some comparative advantages and disadvantages of the SR economy regarding the unemployment issue.

Comparative advantages:

- ability to achieve high rates of GDP growth (more than 6 %);
- relatively low level of the average real wages and medium-term slowdown of its increase;
- a low rate of the economic activity of the population in their post-productive age;
- relatively high skills and educational level of the work force.

Comparative disadvantages:

- high GDP growth usually connected with a considerable increase in both internal and external imbalance;
- relatively high ratio of the average wages to average old pensions (2.8 in average);
- increase in the number of the population in their productive age (0.4 % annual average rate);
- rather high number of workers from abroad (4.5 % estimated) and a growing number of them in the previous period;
- dramatic impact of the economy restructuring, or the influence of the labour productivity growth for the employment decline.

As a conclusion we can summarize that changes in the SR employment structure were running more slowly than the changes in the added value structure. The adjustment of the number of workers to the companies' performance proved to be one of the weakest aspects of the adaptation process. A part of the released workers did not proceed from the primary and secondary sector to the tertiary sector, but they joined the army of unemployed. A support of structural changes in the SR economy will have to become a key task in the economic policy before entering the European Union.